INGEZONDEN

In memoriam Burny Every

VAN BURNY Every meldt de *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen* (1985) dat ze aan de toneelschool in Amsterdam haar opleiding tot actrice voltooide en dat ze verbonden was aan het toneelgezelschap De Noorder Compagnie: "Veel succes oogstte zij met het klassieke stuk Antigona in de vertaling van Ramon Todd Dandaré en Pedro Velasquez." Veel zuiniger kan het al niet, want Every was belangrijker dan dit summiere stukje suggereert. Ze heeft een niet weg te denken rol in de ontwikkeling van het Arubaanse toneelleven gespeeld.

Every vertrok op veertienjarige leeftijd naar Nederland waar ze haar Mulo- en Kweekschooldiploma behaalde. Daarna stond ze ruim drie jaar op haar geboorte-eiland voor de klas, terwijl ze haar talent als actrice en auteur zelfstandig ontwikkelde. In 1961 publiceerde ze in het Arubaanse *Simadán*-nummer een gedicht in het Nederlands. Nicolas Piña Lampe vertaalde het in het Spaans.

Uit het bezoek dat Sticusa-letterenman Ed Hoornik in 1961 aan Aruba bracht, ontstond Every's contact met de Amsterdamse stichting tot culturele samenwerking. Ze liep stage bij Centrum en werd in 1964 na een strenge auditie toegelaten tot de Theaterschool Amsterdam waar Jan Kassies directeur was en waar ze Rutger Hauer als jaargenoot trof. Ze studeerde er 1967 af. Vervolgens werkte ze van 1967 tot 1970 bij de Noorder Compagnie en van 1970 tot 1974 bij de toneelgroep Theater in Arnhem.

In 1974 kwam ze voor een poosje naar Aruba, waar ze de vertaling en de regie op zich nam van Ariano Suassuna: *E testament di e kachó*. In september 1974 werd ze door de Sticusa voor een jaar naar Aruba uitgezonden om toneelcursussen te verzorgen, waarbij het Arubaanse toneel in een Caribische en Latijns-Amerikaanse context zou worden geplaatst. Zo werd ze na diverse door de Sticusa uitgezonden Nederlandse toneelregisseurs de eerste professionele Arubaanse acteur en regisseur. De opvoering van drie eenakters in juni 1975 vormde het resultaat: Julio Matas: *Wega di damas*, James Saunders: *Bulanda pa luni di miel* en Elena Garro: *Un lugar firme*. In september 1975 bracht Every van Mario Fratti: *Un anochi di homenahe - Chile '73* ter herdenking van Salvador Allende. Ook wijdde ze zich aan jeugdtoneel, zoals met *Aventura sin spera*.

Naast het in 1961 opgerichte Mascaruba kende het eiland destijds nog maar weinig toneelactiviteiten. "Dat Aruba bijna geen toneelschrijvers heeft, ligt volgens Every aan het feit dat wij ook geen grote en rijke literatuur hebben en bovendien niet veel aan toneelleven. Wanneer er eenmaal een toneelleven bestaat, dan komt er ook wel belangstelling om toneelstukken te schrijven. Ook is het mogelijk door het werken in de groep zelf een stuk te maken," schreef de *Amigoe* op 18 juli 1975. Deze gedachte resulteerde in 1975 in de oprichting van de Grupo Teatral Arubiano, met het doel werk te presenteren met informatieve, educatieve en universele waarde. Burny wilde met haar groep het serieuze, internationale repertoire in het Papiamento vertaald brengen.

Middernacht huilde mijn
cactusbloem een traan

I
Rood en rozerood
huilt
mijn cactusbloem
één traan

Wit en rood
trillen
de meeldraden
de cadans
van mijn bloed

Lang, doorzichtig
hangend
op de punt
van het rood
glijdt de traan
op mijn hand

II
Waarom huilde
de enige bloem
die de cactus
me deze zomer
gaf?

Toen ik haar streelde
begon ze te trillen
in het ritme
van het bloed
dat klopte in mijn vingers

Diep in haar
begon de traan te glijden,
- de enkele traan
die de cactusbloem
mij liet –

III
Blijf hangen
aan de stengel
die buigt door je rijpheid
mijn vingers zullen je niet beroeren
mijn bloed zal je niet doen beven,
slechts mijn ogen zullen je strelen!
je rood
je rozerood
je wit en rood
je rood

huil niet mijn cactusbloem.

4/5 – 6 – 59

Toen in september 1976 het eerste Internationaal Drama Festival werd gehouden en Every deel uitmaakte van de jury, schreef ze in *Amigoe* over toneel en verantwoordelijkheid: 'Teatro-responsabildat di ken?' Ze pleit in haar stuk voor samenwerking tussen alle bij het toneel betrokkenen en juicht het toe dat het Arubaanse publiek kan kennismaken met serieus toneel uit zowel het internationale als het regionale en lokale repertoire: "kosnan ku nos no konose di nos mes, pero ku ta skondi hundu den nos alma, o kosnan bisto ku nos no a topa den nos mes bida, sirkunstansia o moda di pensa den kual nos no a wordo lanta. Mi ta papia di responsabilidat di tur ku ta okupa nan mes ku teatro. Nan mester buska moda di sinja mas riba e tereno di nan arte, lesa mas obra di teatro importante, lesa, keda na altura di kiko ta sosede na sentro di teatro na eksterior i lesa mas hopi posibel di loke ta pertenece na un obra: su historia, otro obra di e mes un owtor, si tin, tur loke ku tin di haber ku e temporada o e pais ku e obra ta situa aden."

Every gaf niet alleen theoretisch haar visitekaartje af met haar opvattingen over aard en functie van het toneel, ze bracht haar opvattingen ook in de praktijk van spel en regie. Teatral-presentaties als Edward Albee: *Storia di e dierentuin* onder regie van Frank Williams, en Jorge Diaz: *Stima bo mes mas ku bo prohimo* vonden bij E. Boerstra waarderend commentaar: "Zowel door de inhoud als door de vorm krijgen we hier dus iets te zien wat niet gebruikelijk is. De theatersmaak bij het Papiamento en Spaans georiënteerde publiek in Aruba wordt voornamelijk bepaald door de kitscherige fondantovergoten novela's van Venevision. Erg mooi en erg roerend, en niets op tegen, maar met echte kunst heeft het weinig van doen."

Naast inhoudelijke en thematische vernieuwing streefde Every ook naar vernieuwing in vorm en presentatie. Ze vernieuwde het toneel op Aruba formeel door af te stappen van traditionele theaterensceneringen, door het experimenteren met nieuwe technieken in de decor-opbouw, de belichting, door de workshop-aanpak, en inhoudelijk door het aansnijden van nieuwe thema's en nieuwe genres als het moderne absurdistische theater zowel als het brengen van de klassieken. Dat vergde veel meer van de amateur-spelers dan tot dan toe het geval was en dat had weer tot gevolg dat cursussen en workshops een bloeiend leven gingen leiden. Every had er een groot aandeel in deze ontwikkeling, in de dubbele betekenis van het woord.

Zo werden Sophocles: *Antigona* gespeeld en Bertold Brecht: *The beggar and the dead dog*, maar ook de originele stukken van de Arubaanse auteur Denis Henriquez: *Mañan Dalia lo ta mi Dalia* en *Fenchi a gana e premio mayó*. Grupo Teatral Arubiano was slechts korte tijd actief, maar maakte wel veel discussie los. In 1981volgde nog *Un anochi largu* en in 1984 met de toneelgroep van Colegio Arubano, Kresiendo, het jeugdtoneelstuk: *Ta ken tin sanger di kakalaka?* Het toneelstuk *Romeo y Julieta* betekende een nieuwe uitdaging. Every schreef en regisseerde aanvankelijk nog incidenteel voor andere groepen maar stapte daarna op het medium film en televisie over. Ze werkte mee aan *Duel in de diepte* en regisseerde in 1991 de eerste Arubaanse film, in een coproductie van de Nos en TeleAruba, Denis Henriquez: *Dera Gai*.

Vanaf 1976 tot haar pensionering was Every als docente dramatische expressie verbonden aan het Colegio Arubano. Ze doceerde eveneens aan de Antilliaanse Lerarenopleiding afdeling Aruba, de Arubaanse Pedagogische Akademie en het Instituto Pedagogico Arubano.

De laatste jaren was het stil rond haar persoon. Ze leidde een teruggetrokken leven en nam nauwelijks meer deel aan openbare culturele activiteiten. Maar dat neemt niet weg dat haar invloed door haar toneelactiviteiten en door haar functie als docent zeer groot is geweest. Ze deed het met zoveel inzet dat ze van haar werkzaamheden kon zeggen: "Ser actris ta un moda di traha cu p'ami no ta trabou, mi tin hopi suerte paso mi ta wordo paga pa mi hobby." Bij uitgeverij Charuba is op dit moment een lijvig boekwerk met Arubaanse toneelstukken ter perse. Werk van Every maakt een groot deel daarvan uit. De redactie had de bundel aan haar opgedragen. Ze wordt nu opgedragen aan de nagedachtenis van een groot talent. Haar leven is nu ten einde maar haar werk zal nog lang in onze gemeenschap voortleven.

WIM RUTGERS